

TERMINOLOGIK BIRIKMALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Avilova Klara Xudjyarovna

katta o'qituvchi

Alfraganus University

k.avilova@afu.uz

"Atamashunoslik " va "atamashunoslik tizimi"ning asosiy tushunchalarini ko'rib chiqishda, birinchi navbatda, atamashunoslik va umumiy adabiy so'z birikmalarining o'zaro bog'liqligi haqida to'xtalish lozim. Ba'zi mualliflar terminologik birlikmalarning o'ziga xos xususiyatlari (kontekstdan mustaqillik, hissiy va ifodali fazilatlarining yo'qligi, aniqlik va boshqalar) atamashunoslikni adabiy tilning maxsus quyi tizimi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi va "atama - noatama" ya'ni tilda qarshi taraf sifatida mavjudligini ta'kidlaydi. Shunga ko'ra, atamashunoslik umumiy adabiy leksikaga ziddir va oddiy so'zlar farqli ravishda maxsus birliklar sifatida atamalar o'zlari, ma'lum bir soha bilimlarining terminologik maydonida joylashadi. [Kapanadze 1965: 86].

R.Y. Kobrin va B.N Golovin umumiy adabiy til tizimidagi atamashunoslikni ko'rib chiqishni taklif qilishadi, chunki ko'pincha bir xil leksik birliklar bir vaqtning o'zida ham atamalar, ham umumiy ishlatiladigan so'zlar sifatida qo'llanilishi mumkin. Bundan tashqari, har ikkalasi ham bir xil darajada turli xil leksik-semantik o'zgarishlarga duch keladi, ya'ni bir xil so'z yasash modellarini ishlatish tendensiyaga, haqiqatga, turli darajadagi intensivlikga, polisemiyaga, omonimiyaga va boshqalarga ega bo'ladi. [Golovin, Kobrin 1987].

Atamani boshqa til birliklaridan qattiq ajratish va atamalarni maxsus yopiq tizimlarga ajratish tendensiyasi "atamashunoslik " va "atamashunoslik tizimi" tushunchalarining korrelyatsiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Terminologiya deganda "ma'lum bir sohada muloqotni amalga oshirish uchun maxsus ilmiy va texnik tushunchalarni va shu sohada muloqotni amalga oshirish uchun xizmatchilar to'plami" tushuniladi va terminologik tizim deganda esa "ular o'rtasida qayd etilgan munosabatlar bilan ko'plab atamalarni tartibga solish", ya'ni kodifikatsiya qilingan va birlashtirilgan atamashunoslik tushuniladi [Kobrin 2003:38-39].

V.M.Leychik atamashunoslik va atamalar o'rtasidagi chegaralarni ajratishni qo'llab-quvvatlaydi. Uning so'zlariga ko'ra, atamalar majmui o'z-o'zidan yoki ongli ravishda tuzilishi mumkin. O'z-o'zidan tashkil etilgan atamalar to'plami atamashunoslik va ongli ravishda tashkil etilgan - atamashunoslik tizimi deb ataladi [Leychik 2006:107]. Atamashunoslik tizimining asosi - bu konsepsiyalar tizimi yoki mantiqiy sxemaning ramziy shaklida ishlab chiqilgan va amalga

oshirilganligidir. Ushbu sxemaning markazida yadro-asosiy tushuncha undan turlarni, belgilarni, funksiyalarni, jarayonlarni va aralash ob'ektlarni ifodalovchi boshqa tushunchalar kelib chiqadi. Turli xil tushunchalar orasida umumiy, funksional, atributiv va boshqa mantiqiy aloqalar mavjud. Biroq, bunday mantiqiy sxema hali terminologik tizim emas. To'laqonli terminologik tizim yaratish uchun mantiqiy sxemaga bu tushunchalarni yetarli ifodalovchi terminlarni tanlash va har bir terminga bitta tushuncha mos keladigan terminologik tizimni qo'shish zarur. [Leychik 1979: 97-99].

Sun'iy yaratilgan model sifatida atamashunoslik tizimining asosiy belgilari-tizim elementlari o'rtasida tizimli va qat'iy mantiqiy o'rnatilgan munosabatlardir. . Ushbu talablarga javob bermaydigan atamalar atama tizimidan chiqib ketadi. Shunday qilib, atamashunoslik tizimning tashqarisida (ya'ni, atamalar nuqtai nazaridan tashqarida) mavjud bo'lgan va haqiqiy ilmiy muloqotda muvaffaqiyatli faoliyat yuritadigan juda ko'p atamalar mavjud bo'lib ,lekin ular lingvistik tahlil bilan qamrab olinmaydi.

Dastlab, inson faoliyatining ushbu sohasining konseptual apparatini modellashtirish kerak va shundan keyingina atamashunoslik tizimlarni modellashtirishga o'tish kerak degan fikr boshqa olimlar tomonidan ham aytilgan . A.C. Gerd buni ta'kidladi... birinchidan, mantiqiy-konseptual asosda ushbu fan uchun to'liq bilim tizimi qurilishi kerak va keyinchalik mazmun jihatidan qaysi birliklar tizim birliklariga mazmunan mos kelishi haqida savol qo'yish maqsadga muvofiqdir "[Gerd 1981: 12]. Biroq, mantiqiy ko'rinishda bunday ideal ko'rinishlar aslida juda kam uchraydi.

"Terminologiya" va "terminosistema" tushunchalarini ajratish uchun yana boshqa e'tiroz mavjud. Atamalar to'plamini tartibli va tartibsiz to'siqlarga ajratish prinsipial jihatdan mantiqsizdir, chunki o'zaro mantiqiy yoki semantik bog'liq bo'lmagan terminlar mavjud emas. Barcha atamalar u yoki bu darajada o'zlarining fan sohalari doirasida tashkil etilgan. Tashkillashtirish darajasi ma'lum bir sohaning rivojlanish darajasiga bevosita bog'liq, ammo oxirgi izoh umumiy tamoyilni bekor qilmaydi chunki atamashunoslik ta'rif bo'yicha tizimlidir. Agar shunday bo'lsa, "atamashunoslik " va "atamashunoslik tizimi" tushunchalari sinonim sifatida xizmat qilishi mumkin [Golovin, Kobrin 1987]. Ular bizning tadqiqotimizda xuddi shunday qo'llaniladi.

Atamashunoslik ikki sohada o'zini namoyon qiladi:

- kontekstda mavjud terminologik birliklar va tizim doirasida atamalarning o'zaro bog'liqligi mavjud bo'lgan faoliyat sohasida (maxsus adabiyotlar, monografiyalar, qonun hujjatlari matnlari va boshqalar);

- atamalar yopiq tizim sharoitida va ular bir-biridan ajratilgan joylarda (maxsus ikki tilli va tushunarli lug'atlar, ensiklopediyalar, tezauruslar) aniqlangan hududda.

Atamashunoslikni lingvistik tahlil qilishda nafaqat maxsus lug'atlardan, balki maxsus matnlardan ham foydalanish zarur. V.V. Vinogradov shunday dedi: "atamani yaratish va aniqlashda ikki tomon, ikkita nuqtai nazar mavjud: strukturaviy-lingvistik va konseptual, semantik, ma'lum bir ilm-fan, muayyan ishlab chiqarish, hunarmandchilik tushunchalari tizimining rivojlanishi bilan asoslangan. Bu ikki tomon bir-biriga madaniy va tarixiy an'analar bilan bog'liq" [Tatarinov 1996: 264-265]. Terminologik tizimning konseptual tomoni ushbu sohadagi atamalar orasidagi munosabatlarni aks ettiradi.

Turli tillarda terminologiyani qiyosiy o'rganish bilan ushbu darajaga e'tibor berish ayniqsa muhimdir. Terminologik lug'atlarda ko'pincha e'tibor faqat til darajasiga qaratiladi, bu esa tarjimada xatoliklarga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anikina L.P. Methodology of Latin language teaching in medical universities. Manual. Minsk, 2022.
2. Belova T.K. Peculiarities of teaching Latin at the University of Pharmacy. Novosibirsk, publishing house. Science. 1998.
3. Valiyeva H.B. Studying the Latin language in medical universities. //QarDU
4. Khojaeva L.U. Latin language. - Tashkent: OME State Scientific Publishing House, 2005.
5. An explanatory dictionary of the Uzbek language. - Tashkent: OME State Scientific Publishing House, 2006-2008. 1-5
6. Boltaeva, K. Sh., Abdurazzakova, Kh. M., & Dusmuratova, F. M. (2017). Интерактивные методы обучения залог успеха в преподавании предметов в высших учебных заведениях. Бюллетень Северного государственного медицинского университета, 1(1), 69-71.
7. Samadov, B. S., Jalilov, F. S., & Jalilov, F. S. (2022). Analysis of the components of the collection of medicinal plant raw materials of indian pomegranate.
8. Samadov, B. S., Jalilova, F. S., & Jalilov, F. S. (2022). Composition and technology of collection of Momordica Charantia L obtained from medical plant raw materials. Scientific progress, 3(8), 42-48.
9. Avilova, K. X., & Muslimakhon, A. (2022). Risk factors for cardiovascular diseases. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali Vol.2 №2 (2024).

February Journal of Effective innovative publication.uz Learning and Sustainable Innovation. 2(1), 268-273.

10. Aslanov, A. S., Subhonova, A. A., Avilova, K. H., & Saydullayeva, M. A. (2021). Impacts Of Language Learning On The Development Of Cognition. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(09), 56-59.

11. Bokiyevna, T. P., Akbarovna, S. M., Sharipovna, K. G., Xudjiyarovna, A. K., & Subhanovich, A. A. (2019). Formation of the communicative competence of students in the process of teaching a foreign language in a non-language university. Religación: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades, 4(20), 218-221.

12. Avilova, K. K. (2023). Effects of Word Acquisition on Completion of Cardiology Terminology. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(2), 62-64.

13. Avilova, K. X. (2023). ATAMALARNI O 'RGANISHDA TIZIMLI-TUZILISHLI YONDASHUVLAR. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 116-119.

14. Xodjayarovna, A. K. (2022). TERMINOLOGIYA VA TERMINOSISTEMA TUSHUNCHALARINING NISBATI VA TERMINLARNI O'RGANISHGA BO'LGAN ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. Journal of new century innovations, 16(3), 160-162.

15. Avilova, K. (2024). TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIYA FANINI O 'QITISH METODIKASI. Академические исследования в современной науке, 3(5), 69-71.

16. Мухамедова Матлуба Сатвалдиевна. (2024). Влияние латинского языка на другие языки. Innovation in the modern education system, 4(02), 352-358

17. Mukhamedova Matlyuba Satvaldievna. (2024). Teaching Latin to Medical Students during their Professional Education Based on Competency Approach. Spanish journal of Innovation and Integrity, 4(02), 352-358

18. Mukhamedova (2024). Role of the latin language in medical terminology. "Formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences", 4(02), 19-25